

Sygn. akt II CSK 208/08

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 października 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Helena Ciepła (przewodniczący)

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa M. D.

przeciwko N. D. i O. D.

o ustalenie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 2 października 2008 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 22 listopada 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powódka żądała ustalenia, że umowa sprzedaży bliżej określonej nieruchomości położonej w Ś. zawarta między pozwanymi N D. i O. D. w dniu 1 kwietnia 2004 r., jest

nieważna. Powódka twierdziła, że umowa ta została zawarta dla pozorów po to, aby nie dopuścić do rozliczeń majątku dorobkowego jej i pozwanego.

Wyrokiem z dnia 14 sierpnia 2007 r. Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo. Powołując się na dokonane ustalenia faktyczne Sąd Okręgowy przyjął, że sprzedaż była umową pozorną. Wskazał na fakt, iż strony umowy są osobami bliskimi, którym zależało by nieruchomością przejęła pozwana po to, aby nie dopuścić do rozliczeń majątku dorobkowego powódki i pozwanego, a w szczególności uniemożliwić powódce wystąpienie z żądaniem wynikającym z art. 231 k.c. W ocenie Sądu Okręgowego o pozorności umowy przemawia także cena nieruchomości, zaniżona w stosunku do wartości rynkowej, niewymeldowanie pozwanego, zakup nieruchomości przez pozwaną bez jej uprzedniego obejrzenia i zapoznania się z jej stanem.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu apelacji pozwanych zmienił powyższy wyrok i powództwo oddalił. W ocenie tego Sądu wskazane i ustalone fakty nie wystarczają do przyjęcia wystąpienia wady oświadczenia woli w postaci pozorności. Stwierdził przy tym, że wolę pozwanego wyzbycia się własności nieruchomości wyrażały jego groźby, iż „sprzeda nieruchomości a rodzina zostanie wyrzucona na bruk, deklarowana przez pozwaną wola wyprowadzenia się od poprzedniego męża, a także czynności właścicielskie pozwanej, takie, jak opłacanie podatku, wniesienie powództwa windykacyjnego oraz wynajęcie pozwanemu pomieszczeń warsztatowych.

Skarga kasacyjna powódki - oparta na podstawie drugiej z art. 398 – zawiera zarzut naruszenia art. 385 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c., art. 391 § 1 k.p.c. i art. 328§ 2 k.p.c., i zmierza do uchylenia wyroku Sądu Apelacyjnego oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota zarzutów skargi kasacyjnej sprowadza się do twierdzenia, że sąd drugiej instancji zmienił ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania wyroku sądu pierwszej instancji bez przeprowadzenia postępowania dowodowego uzasadniającego odmienne ustalenia. Inaczej mówiąc, że uczynił to z naruszeniem zasady bezpośredniości.

W postępowaniu apelacyjnym zasada bezpośredniości – na podstawie art. 382 k.p.c. – została ograniczona, gdyż sąd rozpoznający apelację może oprzeć się na materiale dowodowym zgromadzonym przez sąd pierwszej instancji. Ograniczenie zasady bezpośredniości w postępowaniu apelacyjnym należy do jego istoty, samo więc odwołanie się do niej nie może uzasadniać zarzutu naruszenia art. 382 k.p.c. w sytuacji,

w której sąd drugiej instancji zmienił ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania wyroku sądu pierwszej instancji bez przeprowadzenia postępowania dowodowego uzasadniającego odmienne ustalenia. Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. może być uzasadniony, gdy skarżący wykaże, że w sprawie wystąpiły szczególne okoliczności wymagające ponowienia lub uzupełnienia postępowania dowodowego przed sądem drugiej instancji. Przykładowo, sąd dysponował wyłącznie dowodami osobowymi o niejednoznacznej wartości i wymowie.

Wada oświadczenia woli w postaci pozorności, której upatruje skarżąca, polega m.in. na tym, że strony przejawiają zamiar np. zbycia prawa, podejmując – w razie potrzeby - pewne czynności, mimo że w rzeczywistości ich wolą jest wyeliminowanie skutków dokonywanej czynności prawnej. Warto też przypomnieć, że dokonanie czynności prawnej w formie aktu notarialnego nie wyklucza jej pozorności.

Co do tego, kiedy należy przyjąć, że wolą stron dokonanej czynności prawnej było w rzeczywistości wyeliminowanie jej skutków nie sposób wskazać stałych reguł. Zawsze bowiem zależy to od okoliczności poszczególnego wypadku i ocena ich pozostawiona jest swobodnemu uznaniu sądu.

W wypadku, gdy z żądaniem ustalenia nieważności umowy występuje osoba, która nie była jej stroną, jak w sprawie, ustalenie stanu podmiotowego opiera się w przeważającej części na dowodach pośrednich. Niemożliwą jest bowiem rzeczą ustalenie w drodze dowodu bezpośredniego stanu czysto wewnętrznego, o ile strony umowy nie wyraziły go na zewnątrz, np. przed świadkami, czy w drodze korespondencji, lub o ile przesłuchanie stron umowy nie dało w tym kierunku dostatecznych podstaw do ustalenia. Dlatego też w niniejszym procesie dowód z przesłuchania stron, dowody pośrednie i domniemania faktyczne odgrywają tak istotną rolę, jak w rzadko w którym. Oznacza to, że zachodziły szczególne okoliczności wymagające, co najmniej, ponowienia dowodu z przesłuchania stron, w sytuacji, gdy Sąd Apelacyjny zmierzał do odmiennego od Sądu Okręgowego ustalenia stanu podmiotowego pozwanych. Przez zaniechanie przeprowadzenia tego dowodu Sąd Apelacyjny dopuścił się naruszenia zarzucanego w skardze kasacyjnej art. 382 k.p.c., które to uchybienie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

Na koniec wypada zauważyć, że uprawnienie sądu drugiej instancji do dokonania odmiennych ustaleń bez ponowienia dowodów z zeznań świadków czy też z przesłuchania stron jest dopuszczalne i uzasadnione ale w szczególności wówczas, gdy dowody te mają jednoznaczną wymowę, a ocena sądu pierwszej instancji jest

oczywiście błędna. Same, nawet poważne, wątpliwości co do trafności oceny dokonanej przez sąd pierwszej instancji, jeżeli tylko nie wykroczyła ona poza granice określone w art. 233 § 1 k.p.c., nie powinny stwarzać podstawy do zajęcia przez sąd drugiej instancji odmiennego stanowiska (uchwała składu Siedmiu Sędziów z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999 r., nr 7-8, poz. 124).

Z tych przyczyn orzeczono, jak w wyroku.